

ОГЛЯДИ

Тамара Демченко (м. Чернігів)

ПРО СЕЛО ПАКУЛЬ І НЕ ТІЛЬКИ

Рец. на кн.: «Пакуль поживемо тут»: Збірник статей і матеріалів / Відп. ред. О.Б. Коваленко та ін.
– Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2010. – 700 с.: іл.

Люди, котрі кохаються в книгах, усвідомлюють їхню унікальну цінність як носія знань, інформації, джерело духовності й свого роду інтелектуальний феномен, розуміють, яке велике значення для осмислення змісту того чи іншого дослідження має постать творця. Хоча в даному випадку йдеться про колективну працю, але сама ідея її підготовки народилася у відомого на теренах Чернігівщини краєзнавця й історика, який увесь свій талант й організаторські здібності віддає вивченню, осмисленню й популяризації історії рідного краю. Де б і ким не працював А. Курданов, він постійно звертається до раз і назавжди обраної теми – дослідження багатої історії сіл Чернігівського району. І в тому, що «Пакульо таки поталанило – побачила світ третя книга про це невелике село з великою історією», – як зазначив у передмові до рецензованого видання голова Правління Чернігівської обласної організації Національної Спілки краєзнавців України професор О. Коваленко [с. 3]*, є велика заслуга історика.

Андрій Леонідович Курданов у невеликому інтерв'ю розповів, як долучився до опрацювання джерел сільської історії. У 1992 р., після завершення навчання на історичному факультеті Чернігівського педінституту, він почав працювати вчителем історії Пакульської школи. І вже тоді при викладанні зрозумів, що необхідно зібрати матеріали з місцевої історії. У школі залишився екземпляр анкети про село 1963 р. (ймовірно, що її дані збиралися для редколегії «Історії міст і сіл Чернігівської області»), а також зберігався альбом з фотографіями про село. Цього було надто мало, аби відтворити історію Пакуля, але достатньо, щоб пробудити цікавість у молодого вчителя, озброїти його амбітною метою. З 1993 р. він розпочав пошуки джерел про село, використавши «підказки» своїх факультетських викладачів – А. Адруга про місцеву церкву, С. Мельника про фонд сенатора Половцова в С.-Петербурзі. Дослідник ретельно опрацював дореволюційні видання в бібліотеці Чернігівського історичного музею ім. В. Тарновського, НБУВ, фонди Чернігівського держархіву та ЦДІАК.

* Тут і далі посилання на рецензоване видання.

Коли поступово стали накопичуватися матеріали з історії села, то А. Курданов зробив все можливе, щоб їх оприлюднити. Він виступав на семінарах вчителів історії району, роздавав копії унікальних документів колегам із сусідніх шкіл, публікував свої нариси в районній газеті «Наш край».

У 1994 р., внаслідок місячних пошуків у фондах ЦДІАК, у молодого історика виникло бажання систематизувати й видати зібрані матеріали. Декілька його нарисів були надруковані на сторінках чернігівського історико-краєзнавчого журналу «Сіверянський літопис», а потім його редактор С. Павленко запропонував видати їх окремим виданням. Так у 1996 р. з'явилась книжка «Пакуль на зламі століть».

Проте автор не припинив своїх розшуків: матеріали про село накопичувалися, що дозволило у 1998 р. підготувати більш розширене видання «Голос пам'яті. Історія с. Пакуль та його околиць».

Коли А. Курданову запропонували працювати в Чернігівській райдержадміністрації, то вже в статусі заступника голови райдержадміністрації історик підтримав ініціативу місцевих краєзнавців, спрямовану на написання документальних праць. Так, у в 2003 р. побачила світ книжка О. Ляшева про с. Роїще, далі вийшли дослідження В. Сапона про села району та містечко Седнів, Л. Студьонової про козацтво, земство, війну, окупаціона теренах району, Ю. Ярошенка про с. Шестовицю, К. Матвієнка про містечко Олишівку й С. Горобця про с. Петрушин.

Проте А. Курданова не полишало невдоволення тим, що місцеві історики й краєзнавці надто повільно долучаються до вивчення історії своїх сіл, мало з'являється ґрунтовних розвідок. Як вихід він запропонував у 2002 р., напередодні 80-ти річного ювілею району, створити групу для опрацювання хоча б найбільш доступного джерела – підшивок районної газети з 1946 по 2002 рік. Тодішнє керівництво Чернігівського району підтримало запропонований ним напрямок роботи по виданню нарисів про район та його села. Таким чином народилася ідея створення Літописів територіальних громад (з 2003 по 2005 рр. інформація про основні історичні події,

що сталися у населених пунктах 46 сільрад друкувалася в районній газеті у рубриці «80 золотих сторінок»). Дати, події, люди стали основою літопису. Ініціатор продовжував перегляд дореволюційних видань. До сільських рад надійшли підготовлені до ювілею району в 2003 р. 46 Літописів територіальних громад, Книги Почесних громадян (це все в одній книзі).

Частково на основі вищеназваних збірників, частково в результаті пошукової роботи краєзнавців, людей, небайдужих до історії своєї малої батьківщини стали з'являтися збірники наукових праць, присвячені селам району: «Містечко над Сновом» (2007 р., Седнів), «Село над Десною. Шестовиця» (2008 р.). Можемо говорити про серію охайно, привабливо й оригінально оформлених видань, зміст і зовнішній вигляд яких цілком відповідають сучасним вимогам.

Сьогодні готуються чергові видання збірників про села Дніпровське та Старий Білоус. Редколегія прагне, щоб кожний збірник виходив неповторним, як і те село, якому він присвячений.

«Пакульський збірник», таким чином, з'явився третім і поки що найоб'ємнішим. Декілька сіл Чернігівського Полісся отримали свою енциклопедію. Сучасна Пакульська територіальна громада, як свідчить довідка, підготовлена сільською радою для даного видання, включає в себе 7 населених пунктів – Пакуль, Лінея, Семенягівка, Папірня, Пильня, Завод, Рудня. У цих селах мешкає 1244 жителя [с. 4]. Як і повсюди в Україні, сільська громада має значні проблеми, які з найбільшою очевидністю проявляються у демографічних даних. Скажімо, з 2005 по 2008 рік включно у селах Пакульської сільради народилося 37 дітей, а померло 170 осіб [с. 636]. У 2001 р. було знято з обліку с. Локотьків. Його мешканців як потерпілих від аварії на ЧАЕС переселили в с. Улянівку. Упродовж 60-х – 80-х рр. ХХ ст. з мапи району зникли хутори Чиківка, Михнівка, Конюшівка і Купчин [с. 625]. Попри сумні реалії, яких упорядники не приховують, вони вказують і на позитивні зміни, взагалі відзначаються оптимізмом при аналізі перспектив розвитку сіл даного краю. Здається, що всю інформацію, яку тільки можна було віднайти, зібрано під палітурками цього видання. Тому тут можна відшукати як матеріали про здобутки й проблеми місцевого лісового господарства, так і прізвища призерів районної спартакіади школярів. Оскільки все нанизуються на єдиний стержень – минулого й сучасного поліського села, то такий підхід видається доречним.

Збірник укладено за хронологічним принципом – від результатів сучасних археологічних досліджень, які засвідчили, що перше городище на річці Пакулька – лівій притоки Дніпра – з'явилося у Х ст. [с. 7], до історії Пакульської електропідстанції (1963–2000 рр.) [с. 376–379]. Невеликі за обсягом, але насичені фактографією нариси показують багату історію села, відображену не тільки у джерелах, але й усній історії – спогадах безпосередніх учасників, сучасників і свідків бурхливих подій. Так, у книзі вміщені розповіді старожилів про Голодомор 1933 р. [с. 120–121], наведений список прізвищ 125 померлих у селах Пакульської сільради у 1932–1933 рр. [с. 122–128]. Досить докладно відображені і події останньої світової війни, які для жителів цього краю принесли велику трагедію: за допомогу радянським партизанам карателі 6 травня 1943 р. спалили в с. Пакуль 375 дворів і знищили понад 50 мешканців, які не встигли або не змогли сховатися [с. 173].

Серед розмаїття тем привертає увагу розвідка Л. Студьонової «Село Пакуль в літературі та кіно». Дослідниця згадала про творчість нашого видатного земляка – письменника Володимира Дрозда, який у багатьох творах відтворив побут, світосприймання пакульців [с. 386–387]. Авторка чимало місця відвела відображенню в кіномистецтві партизанської історії Пакуля, але, мабуть, найбільший інтерес викликає її аналіз пакульських сюжетів документального циклу сучасного українського кіномитця Сергія Буковського «Війна. Український рахунок». Переконливо звучить її висновок: «Його камера зафіксувала жителів Пакуля, що пережили трагедію війни, розповівши про все чесно і відкрито» [с. 390].

Дійсно, найцікавіше у книзі – це людські долі. Вони делікатно, з непідробною щирістю і співчуттям до людей переказані у серії нарисів чернігівської журналістки Г. Адруг-Дараган, відтворені у низці спогадів уродженців Пакуля та ближніх сіл, зафіксовані на унікальних світлинах. Не можна відвести очей від фото чи не першого повоєнного випуску учнів 7 класу Пакульської семирічки (1950/51 навчальний рік). Серед випускників бачимо і підлітків, і дорослих юнаків і дівчат, але вираз їхніх облич об'єднує не характерна для сьогодення серйозність і відповідальність. Достатньо вдивитися у це свідчення епохи, щоб усвідомити, як позначилася на поколіннях українців війна, повоєнний голод, відбудова...

Матеріали А. Курданова складають добру третину обсягу книги. Це – Літопис Пакульської сіль-

ради, списки полеглих у роки війни, публікація джерел (у співавторстві). Отже, збірник дає й конкретне уявлення про вищезгадуваний почин чернігівських краєзнавців, засвідчує наполегливість ініціатора складання Літописів у досягненні мети.

Книга про Пакуль стала переконливим доказом справжнього ентузіазму і захоплення роботою з боку її авторів. Їх всього 26. Упорядники дали шанс висловитися усім – від викладачів Чернігівського національного університету до школярів Пакульської школи, від старожилів села до відомих далеко за його межами діячів культури, науковців, політиків. Можливо, даний підхід, не дозволив здійснити глибоких наукових узагальнень, але нам здається, що для подібного жанру вони не є конче необхідними. Йдеться про систематизацію знань, об'єднаних населеним пунктом. Приведення у певний порядок джерельно-інформативної бази, що формувалася упродовж століть і відображена у давно відомих або щойно виявлених архівних документах, які репрезентують сиву давнину, даних періодики ХХ ст., інтернет-ресурсів виявилось достатньо непростою роботою, але в цілому автори та редактори видання з ним упоралися.

Ольга Гейда (м. Чернігів)

ЗНАТИ, ЩОБ НЕ ДОПУСТИТИ ПОВТОРЕННЯ

Рец. на кн.: Радянська влада та православна церква на Чернігівщині у 1919 – 1930 рр. Збірник документів і матеріалів / Відп. ред. Р.Б. Воробей; упорядники А.В. Морозова, Н.М. Полетун. – Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2010. – 408 с.

*Но они издевались над посланными от Бога,
и пренебрегали словами его,
и ругались над пророками Его,
доколе не сошел гнев Господа на народ Его,
так что не было ему спасения*

Вторая книга Паралипоменон.

Глава 36, § 16

У процесі розбудови сучасного українського суспільства велику роль відіграє релігія та державно-церковні відносини. Відродження національної духовності, насамперед, пов'язується з християнськими традиціями, зруйнованими в радянські часи. Але, незважаючи на принципи зміни у ставленні до релігії в Україні, у цій сфері і досі існує багато невирішених проблем. Багаторічна антирелігійна політика радянської влади неминуче вплинула на свідомість, спотворивши людину в людині. Позбавила найціннішого – віри у Боже заступництво. Аби не

допустити у майбутньому брутальних маніпуляцій у найтонших сферах людської душі і гармонізувати сучасні суспільні відносини необхідно зрозуміти, яким чином і заради якої мети народу було нав'язано атеїстичну свідомість.

Цей процес безпосередньо пов'язаний з формуванням взаємин радянської влади і церкви в період становлення тоталітарної системи, рештки якої, насамперед, в царині масової психології, й досі не зруйновані. Саме тому, дослідження становлення взаємин між владою та різ-